

„Obogatil je — kakor pravi Mohn — Nansen tudi vednost o morskih razmerah. Na oni strani novosibirskega otočja je našel Nansen razprostrto, doslej skoro neznano morje, ki ima pod seboj grozne globočine do 3800 m in črez. Najznamenitejša posebnost tega morja pa je ta, da je njegova toplota v globočini kakih 200 m po -1.5°C . To je gorkota zmrzujoče slane morske vode. Niže pod gladino v večjih globočinah ima pa morje gorkoto kakor zmrzajoča sladka voda (0°C). V velikih globočinah se nahaja pvsodi gorkota $+0.5^{\circ}\text{C}$.

Kako pa in od kod pritakajo te gorke vode v globočine morja okrog tečaja, to nam razjasni prihodnje preiskovanje.

Morski pretok po ledenem morju okrog tečaja se je odkril Nansenu, kakor si ga je domišljeval poprej. Tir tega pretoka pa se je obračal po vetrovih (!), po zimi je večinoma meril proti severu ali proti severo-zahodu, — po letu pa včasih ravno narobe. Ko sta Nansen in Johansen zapustila (pod 84° severne širine) ladijo Fram, poganjal jo je pravi tir, kakor si ga je bilo želeli, proti odprtemu morju med Grenlandijo in Spitzbergijo.“

Preudarjajoči čitatelj morda z nami vred povprašuje, ali to Mohnovo poročilo ustnega pogovora z Nansenom nima v sebi nekega protislovja: Nansen trdi, da se je vozil po domišljenem morskem pretoku, zraven pa resnično ljubno priznava, da vetrovi obračajo tir tega pretoka. Tedaj je le resnica, kar Johansen piše,

da povzročujejo tir vetrovi, ne pa morski pretoki. I. Payer je imel menda pomorske razmere v mislih, ko je ob nekem poznejšem razgovoru odsvetoval prihodnjim ekspedicijam zanašati se na pretoke po zamrzlem severnem morju. To je, méni Payer, kaj negotovo sredstvo; še več, to utegnejo biti spone in klešče, v katere se ujame ladija, zakaj če pretok zamrzne, obtiči ladija kdo vé koliko časa na tistem kraju v ledenih kleščah. S takim prepahovanjem med ledovjem, do katerega nima človeška volja nobene moči, ne dá se doseči nič gotovega, in kar se doseže, doseže se po goli naključbi.

Več pomena in važnosti za hojo proti tečaju ima vožnja s psi na sanéh ali v zrakoplovu po ozračju, ko bi le bilo možno uravnavati njegov tir. A potovalcu z zrakoplovom uide marsikatera vednostna pozvedba, ki gre na dobiček popotniku po tleh. Iz višav ni mōči ogledovati, kakšno je rastlinstvo, kakšno živalstvo, tudi ne meriti globočine morja, ne opazovati njegovih pretokov, njegove toplote in njegovih organizmov. Vse to gre zrakoplovcu v izgubo. Pa še več. V izgubo gre tudi vse drugo opazovanje, kateremu je treba za ogledovanje in merjenje mirno stoječih aparatov. V zibljajočih neškah pod plavajočim balonom je malokdaj kaj mirú, in kadar bi ga bilo najbolj potreba, tedaj ga ni.

Pač pa raba tistih aparatov, s katerimi se določuje kraj svetá, na katerem je kdo, ne dela tudi v nemirnem zrakoplovu nobene težave, n. pr. kronometrov, sekstantov. (Dalje)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896.

Ant. Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. III. zvezek. Obsega 1. Smrt. Epsko-lirske slike. Zložil Anton Funtek. 2. Ljubzen in rodoljubje. Povest. Spisal Fr. Govékar.

Približno tako kakor „Luči“ v prozi, razkazal je taisti pesnik tu v lepo vezani besedi razne pojave neizogibne „Smrti“. Grozne slike so tukaj vmes, najobupnejši prizor je v „Kugi“ tak-le:

V cerkvi pesem sveta se oglašá —
Niti v cerkvi Smrt ne prizanaša.
Ha, tedaj ni tu nas Bog ne reši?
Pa razkošje grozo nam uteši!
Kaj bi v cerkvi klanjali koleno?
V krčmi teče vino zlatopeno,
Vino samo nam podá utéhe,
Pijmo, pijmo in zábimo grehe!

A tudi jako tolažilne slike se nahajajo v tej smrtni zbirki. Konec zemlje si domneva pesnik leden, in v lesenem bivališču pod slamnato streho

poslednja dva človeka, zopet Adama in Evo, s katerima mine tudi „Smrt“. Človeškega duha — Ahasvera — pred božjim stolom kaže pesnik še (milost) prosečega, in doseže jo z nekako vesoljno odvezo iz ust božjih, tako, da je konec vsega človeštva v nebesih vekomaj pri Bogu. Gledé na prosto voljo človekovo je to gotovo preoptimistično in z božjo pravico in častjo neskladno, ko bi vsi ljudje, najnedolžnejši in najzlobnejši, našli slednjič taisto jednako plačilo.

Če je pa že to vsekako preveč „svobodomiselnost“, kaj pa porečemo šele o naslednji povesti? Ravno z ozirom na to povest smemo najlože zapisati v svoji oceni, da tej zbirki nedostajata odi: „Smrt — v dvoboju“ in „Smrt — samomorilčeva“.

Ko je l. 1894. izšel prvi zvezek te knjižnice s kratkim in dovolj značilnim življenjepišom pokojnega ustanovnika iz peresa prof. Levca, nismo se mogli otresti nekega pomisleka zastran dostavka v ustanovnem pismu, da naj bodo te knjige pisane „na podlagi katoliške vere, toda v svobodo-

miselnem smislu¹⁾. Ne bi se bili nadejali, da se naš sum opraviči tako kmalu! Prvemu zvezku „Knezove knjižnice“ zares ni bilo kaj posebnega očitati v poslednjem oziru; drugi se je že nekoliko zaletaval v svojo „podlago“, tretji pa je zlasti v svojem drugem delu kar zdrknil s katoliške podlage ne samo na „svobodomiselnost“, ampak v marsičem naravnost na protikatoliško stališče. Ko narodnemu prvoborniku Josipu Kresu njegov nasprotnik očita na javnem političnem shodu, da je sokriv izdajalstva narodnega poslanca na Dunaju, in da je Kres dobil, ko ga je bil spravil v državni zbor, ogromno imetje in krasno dekle za ženo, potem pisatelj menda sam ne vé, kaj naj njegov junak stori zaradi tolike razžalitve. Potisne ga v dvoboj z lahkoživim stotnikom; prejšnjo noč pa ga nam vsega obupanega slika tako pomilovalno in hkrati blagrujoče, rekoč: „Nekoliko ur mu je ugrabilo vse, kar ga je povzdigovalo in veselilo... vrgli so ga v obup, v propast... Vse je izgubil... čast, nevesto, mater, prijatelje, vse, vse... Končano. Jutri stopi že pred morilno cev, da zadosti svojemu ponosu... da kaznuje ostudnega obrekovavca... ali pa, da pade sam, če mu je tako usojeno... Zadnja noč! — Morda bo ležal jutri že na odru ném... brezčuten... miren... srečen... mrtev... Morda! Življenje nima vrednosti itak zanj več. Bi li ne bila zato zanj smrt le rešitev — svoboda — nova sreča! —“ Glejte jo „svobodo“, tukaj stoji, glejte jo „srečo“, takale je — v obupu! — Do sedaj je pisatelj še nekoliko v dvomu, ali pade v dvoboju ravno Kres; toda, ko se ta nekoliko umiri, piše očetu tako-le odločno: „Ko Vam pride to-le pismo pred oči, me že ne bo več med zemljani. Šel sem k svoji materi tja gori, kjer ni sovraštva, ne obupa, ne

¹⁾ Tudi urednik tega lista, ki je odbornik „Slov. Matic“ in je glasoval za to, da se sprejme Knezova ustanova, pomišljal se je in premišljal, ali sme po svoji vesti priporočati sprejem takih pogojev, ali ne. In razvidel je, da sme in sicer iz teh-le razlogov: 1. Popolno trdnost in varnost zastran vsebine spisov dajejo odboru kakor tudi vsemu katoliškemu slovenskemu občinstvu besede: „Na podlagi katoliške vere.“ Ustanovitelj ni mislil, naj bi bila pisatelju „katoliška vera — podlaga“, katero naj pisatelj tepta, kakor bi s pesnikom rekli: „podlaga neverčevi peti“, ali podlaga zaradi lepšega, ali podlaga po konvencionalnih frazah: marveč hotel je, naj bo bistvena in prava podlaga, tako, kakor je n. pr. vera podlaga za izveličanje, ali papeštvo podlaga katoliški veri. Kar je katoliški veri in npravnosti nasprotno, to ni na njeni podlagi. In kaj je katoliško, to je jasno vsakomur, ki ni pozabil katekizma. — Toda v svobodomiselnem smislu? Tu je menda konjsko kopito! Kaj je svobodomiselnost? Naj se zberó vsi svobodomislec in odgovoré, kaj je svobodomiselnost? Niti dva ne bodeta povedala jednako, zakaj to ni nikak določen pojem, kakor je pojem in obseg katoliške vere. Ker je prvi pogoj, da spis sodi v „Knezovo knjižnico“, katoliška vera, mora biti pač svobodomiselnost le tista, ki je v okviru katoliške vere. Da, tudi tu je svobodomiselnost, in sicer vzorna svobodomiselnost. „Resnica vas bo osvobodila“, rekel je Izveličar, in to svobodo mislim. Montanisti so

zlôbe... Ko bodete čitali to-le pismo, sem združen že s svojo mamico ter molim ž njo vred k Bogu, da pridete še Vi kmalu za nama...“ Dalje pravi, da je „primoran vsled hudobnosti in nehvaležnosti ljudske“. Sedaj nas spomni pisatelj tudi Kresove oporoke, katero je imel spisano že nekaj mesecev... De, spominjamo se tiste — recimo — osodne noči, ko je oče naznanil Josipu, da mu za slučaj, ko bi on umrl prej kakor oče, zapiše v svojo oporoko 30 tisoč gld. na prosto razpolago. Spominjamo se tudi, da je še tisto noč Josip Kres v nekaki „črni slutnji“ postavil glavnega dediča vsega svojega premoženja — domovino. Kako fatalistično!

Osoda nadaljuje neizprosno svoje delo. Junak v povesti sprejme dvoboj, smrtno ranjen prosi odpuščanja samo svojo Melanijo z nekaterimi klici; o srčnem kesanju radi razžaljenja božjega ni nikakega sluha. „Potem pa je izgubil zavest... ni se prebudil več... začel se je smrtni boj... Tedaj pa vstopi župnik s sv. popotnico... ni mu je mogel dati več... mazilil ga je s svetim oljem... zgrudil se je na kolena ter tiho, vroče molil in molil... In še jedenkrat so se dvignile hropeče prsi... vse telo je strepetalo... stegnilo se... in Kres je preminil...“

Če je župnik prišel kar s sv. popotnico k takemu ranjencu, bil je o okoliščinah bolnikovih naravnost nalagan po dotičnem slu, ki ga je prišel klicat.

Pisatelj nas ob koncu povesti hoče po glavni junakinji učiti „živeti srečno“: „Pozabi! — Živi trenutku! — in srečen boš... Če pa ne moreš pozabiti? — Tedaj prôsi, prôsi svojega Stvarnika, da te reši čim preje zemeljskih spôn, ki te morejo gnati končno le v obup! Taka je njegova — življenja filozofija. — Kje je zatajevanje samega

bili hudi rigoristi: cerkev jih je zavrgla, ker je mislila svobodno. Janzenisti so učili trde nauke in milost božjo so vklepali v okove: cerkev jih je zavrgla, ker je za pravo svobodo. Kako so bili rimski papeži vedno zaščitniki svobode! Nekateri Francozi so mislili, da sme francoski katoličan biti samo pristaš kraljestva, pa sovražnik republike. Svobodomiselnost, na podlagi katoliške vere in zoper one, ki hočejo nasproti cerkvenim poglavarjem vero zasukavati po svojih željah, odločil je svet oče Leon XIII., da se katoliška vera in cerkev prav dobro vjema tudi z republiko. Taka — in res obsežna — je svobodomiselnost na podlagi katoliške vere! A ona svobodomiselnost, ki je isto kar liberalizem, je največja nasprotnica katoliške vere in to izključuje ustanovno pismo.

2. Drugi razlog je bil, da je bilo od odbora, v katerem so resni možje, pričakovati onega oziranja na našo vero, katero po pravici zahteva naš katoliški narod.

3. Tretji vzrok pa je bil ta, da bi se bila Knezova ustanova skoro gotovo obrnila in porabila s slabim uspehom tedaj, ako bi jo bil odklonil naš književni zavod Slovenska Matica.

Odborova dolžnost pa je gledati, da se ta katoliška podlaga ne bo rušila. Predsedništvo mora pri pregledovanju rokopisov dati odbornikom-duhovnikom priliko, da vidijo, ali se vjema spis s katoliško podlago ali ne. Ako nimajo odborniki-duhovniki te prilike in tega zagotovila, ne morejo ostati v odboru. — Uredn.

sebe, kakor je uči krščanstvo? Kje je krščanska potrpežljivost? Kje so božje in cerkvene zapovedi in prepovedi? Kje je vera v neskončno pravičnost božjo? Kje je prosta volja človekova? In taka povest naj temelji na katoliški podlagi?! In tak junak v njej naj je in ostane „vzor rodoljuba“ katoliškim Slovencem?!

Dejanskemu razmerju slovenskih državnih poslancev do osrednje vlade nikakor ne odgovarja povod, ki so ga našli volilci Dolžanovi, da so mu soglasno izrekli nezaupnico, obdolžili ga izdajstva, ker je pri nekem posebnem predlogu potegnil z vlado in sokrivca imenovali tudi Kresa, ki je poprej zanj najhuje deloval ter pisal uvodne članke.

Pisatelj rabi preveč tujk; piše jih deloma po tuje, deloma po domači izreki. Ne utruja se tudi nadrobno in natanko opisovati posameznostij ženskega okrilja in lišpa, ne pozabivši „rdečih las divne krasotice Melanije“. V povest prav po nepotrebnem kričé trikrat dvojčki, jedenkrat trojčki, kontrolorka pa pojé toliko, da bi jo mož smel okoli kazati po „komedijah“.

Z ozirom na glavnega junaka iz polpreteklega časa bi zaklicali gosp. pisatelju z narodnim pesnikom: „Pusti, Anzel, mrtle z miram!“ Čemu taka drzna — apoteoza? Književnemu odseku „Matice Slovenske“ pa kličemo s sv. pismom: „Custos, quid de nocte?“

Val. Bernik.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. I. zvezek. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1896. 8°. Str. 354. Cena nevez. zv. 1 gld. 20 kr., v platnu 1 gld. 50 kr., eleg. vez. 2 gld. 10 kr. — Z dr. Ivanom Tavčarjem se naš list doslej ni pečal. Proizvodi tega pisatelja so prihajali na dan večinoma v časopisih, a časopisov v obče nismo omenjali. Poleg tega je dr. Ivan Tavčar že mnogo let sèm politična oseba prve vrste. Pečati se ž njim — to je vsekako isto kakor — dotikati se naše politike. In političnega zvona nismo marali zvoniti, dokler ni bila sila. Z letošnjim letnikom pa smo razširili svoj program tudi na socialno stran našega naroda in človeštva sploh; z mirnega stališča teoretičnega opazovanja in modrovanja smo odločno stopili na stališče praktičnega vsestranskega narodnega delovanja, ker smo se prepričali, da ob najnovejših naših narodnih in socialnih razmerah treba odločnega delovanja. Ko se torej sedaj srečamo z dr. Ivanom Tavčarjem, nas ni prav nič volja, da bi se umaknili njegovim mogočnim korakom. Poglejmo mu naravnost v oči ter recimo o njem, kar mislimo, ker mož sam nas v to poziva! — Poziva pa v „Pripomenku“ tako-le: „Slovenskemu občinstvu podajam zbrane svoje spise. Globoko že tičim v jeseni življenja, in političnih bojov viharji so mi izsušili vir pisateljske fantazije. — Polastila

se me je torej želja zbrati okrog sebe svojega duha otroke. Ta želja naj se mi ne šteje v zlo, in tudi svoje sovražnike prosim, naj me zaradi samoljubne te želje ne obsojajo prekruto: saj so mi moji spisi že tako nakopali mnogo sovraštva, a le malo prijateljstva. Omenjena želja pa je ravno zaradi pre mnogih napadov na moje spise vsaj deloma opravičena; občinstvu, ki je čitalo napade, se ponuja prilika, da spozna napadane spise v celoti, če se že hoče o njih poučiti. Druzega ne vem navesti v svoje opravičevanje!“

Ni napačen ta „Pripomenek“! Spisi naj se zagovarjajo sami pred napadovalci in „sovražniki“. To je poštena beseda poštenega namena. A ker ti spisi niso novi, pač pa — po skriti misli pisateljevi — premalo razširjeni, naj se torej bolj razširjajo, bolj čitajo, da jih bo občinstvo sodilo samo, sodilo tudi ono občinstvo, ki jih je doslej poznalo samo iz „napadov“. Pač primerna želja ne samo pisateljeva, ampak tudi založnikova in prodajalčeva.

Kar se nas tiče, poučili smo se do dobra o tem zvezku. A ker smo dolžni poročati o njem tudi svojim čitateljem, zato jim bomo po vrsti razložili svoje misli o spisih, objavljenih v tem zvezku, in o delovanju njihovega očeta.

Vsak spis treba presojati po duhu, ki ga oživlja; poleg tega se moramo ozirati tudi na umetniško obliko. Zato imamo trdno načelo, naj se presoja vsak spis po tem, kar je sam v sebi, po celoti in po delih, ne po tem, kako se vjema s tem ali onim posebnim nazorom ali slovstvenim tokom ali kako „strujo“.

V tem zvezku je šest pripovednih spisov, izmed katerih je poslednji, „Med gorami“, zbirka dvanajst različnih slik. „Ivan Slavelj“, povest, je na prvem mestu, četudi ni po času prva Tavčarjeva povest. Ne motimo se, ako trdimo, da jo je dal pisatelj na to mesto s posebnim namenom. „Ivan Slavelj“ je junak, ki je kolikor-toliko vzor pisateljev, in nazori, v tej povesti izraženi, so vsaj nekdaj bili nazori pisateljevi. Ivan Slavelj je dete siromašnih roditeljev. Vendar ga dasta v šolo, katero Ivan dobro dovrši dotlej, da bi po želji obeh šel v semenišče. A Ivanu Slavljju se je vselila ljubezen do Marijanice v srce, zato gré učit se za zdravnika. Roditelja ga zavržeta in umrjeta, predno se sin ž njima spravi. A Marijanica, dete nesrečne ljubezni, pozakonjena — je grofica tedaj, ko je Ivan Slavelj čislán zdravnik. Šele po trdih srčnih in zunanjih bojih postane Slavelj mož grofice Marije Ane in s tem tudi grajščak.

To je okvir naši povesti. A vsebina, ta pisana vsebina, ki jo je kakor v vročinski bolezni stresla med naš okvir pisateljeva domišljija! Kakor popade bolnika v oni bolezni včasih tak mraz, da mu čeljusti klepečejo in se mu kri ledeni, potem pa ga napade vročina, da mu vró vsi sokli, tako je